

VALORIFICAREA PATRIMONIULUI CULTURAL AL NEAMULUI PRIN MONUMENTE DE ARHITECTURĂ DE EXTERIOR ȘI INTERIOR LĂSATE UITĂRII – VILA URBANĂ VLADIMIR HERȚA, „PERLA BAROCĂ” DIN CHIȘINĂU

VALORIZATION OF THE CULTURAL HERITAGE OF THE NATION THROUGH EXTERIOR AND INTERIOR FORGOTTEN ARCHITECTURAL MONUMENTS - THE URBAN VILLA VLADIMIR HERTA, „BAROQUE PEARL” FROM CHISINAU

ANGELA MUNTEANU¹,
doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Tehnică a Moldovei
<https://orcid.org/0000-0003-4671-022X>

CZU 725.94(478-21)

DOI: <https://doi.org/10.55383/amtap.2022.1.19>

Articolul conține un studiu teoretic, care reflectă monumentele de arhitectură de exterior și interior, fiind o părticică din patrimoniul cultural și istoric al unui popor și unul dintre elementele fundamentale ale identității naționale care conectează societatea contemporană cu trecutul său valoric și istoric. Păstrarea prin conservarea și restaurarea acestora este datoria specialiștilor din domeniu – arhitecți și designeri de interior, care, adaptând-o la modernitate, trebuie să păstreze, în același timp, măreția, să redea frumusețea clădirii de odinioară pentru a o lăsa moștenire generațiilor viitoare. Autorul vine cu analiza unui astfel de edificiu arhitectonic dat uitării – Vila urbană Vladimir Herța (numită și Casa Herța), o adevărată „perla arhitectonică barocă”, monument înscris în Registrul monumentelor de importanță națională și municipală, Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat. Atât conceptul și forma arhitectonică ale edificiului, fațadele, cât și spațiile interioare au atras atenția publicului pentru calitățile sale artistice.

Cuvinte-cheie: patrimoniu cultural și istoric, monumente de arhitectură, baroc, spațiu interior, designer de interior, edificiu, vilă

The article contains a theoretical study, which reflects the monuments of exterior and interior architecture, being a part of the cultural and historical heritage of a people, and one of the fundamental elements of national identity that connects contemporary society with its valuable and historical past. And their preservation and restoration is the duty of specialists in the field, architects and interior designers, who at the same time, adapting it to modernity, must preserve the grandeur and restore the beauty of the old building, a legacy for future generations. The author comes with the analysis of such a forgotten architectural edifice - Vladimir Herța Urban Villa (also called Casa Herța), a true „baroque architectural gem” monument registered in the Register of monuments of national and municipal importance, Register of Monuments of the Republic of Moldova protected by the State. Both the concept and the architectural form of the building, the facade and the interior spaces attracted the public's attention for its artistic qualities.

Keywords: cultural an historical heritage, architectural monuments, baroque, interior space, interior designer, building, villa

„...Arhitectura este istorie pietrificată...”
(Victor Hugo)

Introducere

Monumentele de arhitectură de exterior și interior reprezintă o părticică din patrimoniul cultural și istoric al unui popor, este unul dintre elementele fundamentale ale identității naționale care conectează societatea contemporană cu trecutul său valoric și istoric. Păstrarea prin conservarea și restaurarea acestora este datoria specialiștilor din domeniu – arhitecți și designeri de interior, care, adaptând-o la modernitate, trebuie să păstreze, în același timp, măreția, să redea frumusețea clădirii de odinioară, astfel lăsând moștenire arhitectura trecutului istoric pentru generațiile viitoare.

¹ E-mail: angela.munteanu1357@gmail.com

Atât conceptul și forma arhitectonică ale edificiului, fațadele, cât și spațiile interioare au atras atenția publicului pentru calitățile sale artistice, pentru epoca istorică reprezentativă în care au fost create. „...*Monumentele de arhitectură sunt, de asemenea, o cronică a lumii, care ne vorbește când documentele de arhivă, cântecele și legende sunt tăcute și când nimic nu spune despre oamenii pierduți...*” /N.V. Gogol/ [1 p. 45, 2].

Deci, monumentele arhitecturale, clădiri individuale sau publice, care își mai păstrează semnificația funcțională de-a lungul istoriei sau ruine ale construcțiilor istorice ne amintesc de trecutul neamului nostru, toate reprezintă o parte a valorilor culturale ale patrimoniului țării.

Un astfel de edificiu arhitectonic istoric, purtător de cultură și frumos este Vila urbană Vladimir Herța (numită și Casa Herța), monument înscris în Registrul monumentelor de importanță națională și municipală, Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat [3, 4].

Scurt istoric – Vila urbană Vladimir Herța

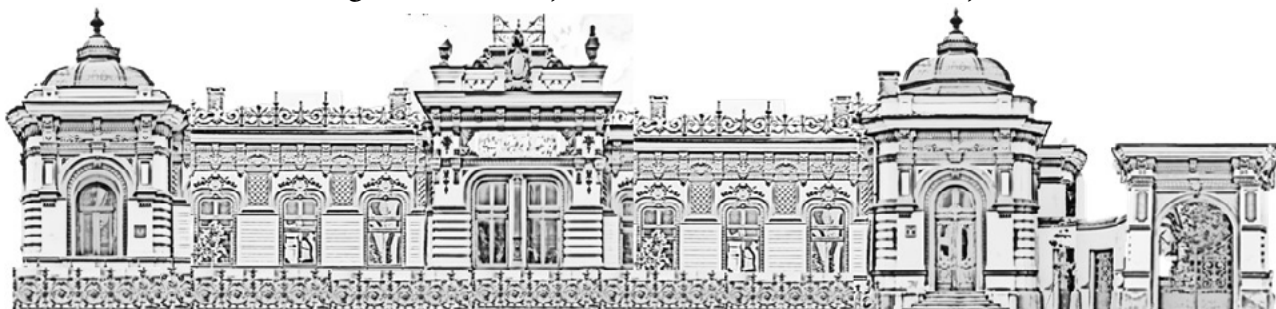
În locul casei de azi, proiectată și construită la 1830 de către arhitectul orașului de atunci, în anii 1826-1836, K. Gasket, este demolată și ridicată Vila urbană Vladimir Herța, construcție de arhitectul austriac Henrik Lonski, la 1903-1905, cu amplasare pe strada Aleksandrovskaya, acum bd. Stefan cel Mare, nr. 115 A, între străzile Sfatul Țării și Serghei Lazo, în centrul istoric al municipiului Chișinău. Istoricul proprietarilor imobilului atestă că la 1845 este cumpărată de către moșierul Iorgu Balș, care a transferat-o în orfelinat, instituție care îi poartă numele. Prin urmare, la 1905 devine proprietatea juristului, politicianului basarabean și chișinăuianului Vladimir Herța (1868, Chișinău –1924, Chișinău), primul primar al orașului Chișinău în anii 1918-1919, după unirea cu România Mare [5, 6].

Pe parcursul anilor edificiul Vilei urbane Vladimir Herța a găzduit mai multe instituții: la 1907 adăpostește Regimentul de infanterie „Volânia”, apoi este sediul „Teatrului Modern”, în perioada interbelică se află instituția „Ministerul Basarabiei”, iar în 1939 devine încăperea Pinacotecii Municipiului Chișinău. După anexarea Basarabiei la URSS, este reorganizată în Muzeul de Arte al RSSM (1940-1988), la acel timp este cea mai vizitată instituție publică din Chișinău, iar colecțiile muzeale sunt completate cu pictură rusă donată de instituțiile de la Moscova și Sankt-Petersburg [7].

Vila urbană Vladimir Herța, proiectată după principiile eclecticice, cu stilistici ale barocului venețian și neoclasicism, este definită de specialiști o bijuterie arhitectonică a orașului Chișinău, de valoare națională și se înscrie în cartea de vizită a culturii înalte a Moldovei, anume atunci în perioada sovietică este valorificat acest edificiu. Conceptul proiectului amplasării clădirii Vila urbană Vladimir Herța pe linia roșie a străzii centrale Ștefan cel Mare și Sfânt din orașul Chișinău are o formă arhitectonică expresivă din trei rezalite cu cupole și abside în interior, având și un portal profilat pe planul dreptunghiular alungit, cu ușă de intrare amplasată pe stânga fațadei în rezalit, lângă poarta de acces în curte. Arhitectura fațadei cu o desfășurare compozițională echilibrată simetric posedă o bogată podoabă ornamentală cu elemente complexe și ritmice, reliefuri sculpturale ce amintesc de barocul matur și târziu venețian, sursă de inspirație pentru arhitectul austriac Henrik Lonski pentru proiectul vilei [8, 9].

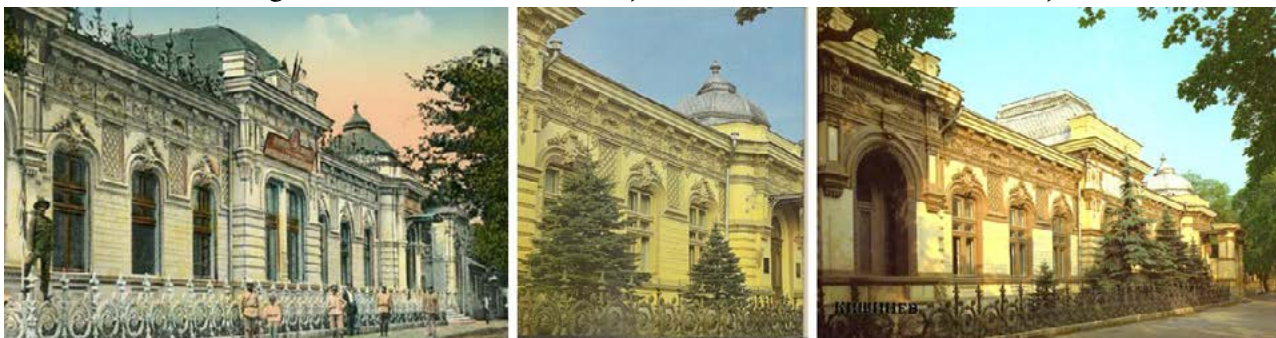
Planul fațadei – Vila urbană Vladimir Herța, vedere frontală

Planul fațadei monumentului istoric Vila urbană Vladimir Herța, care a găzduit un timp îndelungat Muzeul de Arte al RSSM și alte instituții cu un nivel, prezintă o simetrie armonioasă din forme clare desfășurate în registre, iar partea superioară atrage prin încărcătură și bogăție decorativă, dar și prin vizitarea expozițiilor și colecțiilor de picturi, instituția devine una foarte cunoscută. Constatăm că această podoabă arhitectonică a Chișinăului întruchipează mai mult decât cele cinci canoane descrise în tratatul *De architectura*, în zece volume de arhitectul antic Marc Vitruvius pentru edificiile construite (*Imaginea 1*) [10, 11].

Imaginea 1. Plan fațadă – Vila urbană Vladimir Herța.

Sursa: schița planului fațadei Vilei urbane Vladimir Herța, autor Munteanu Angela.

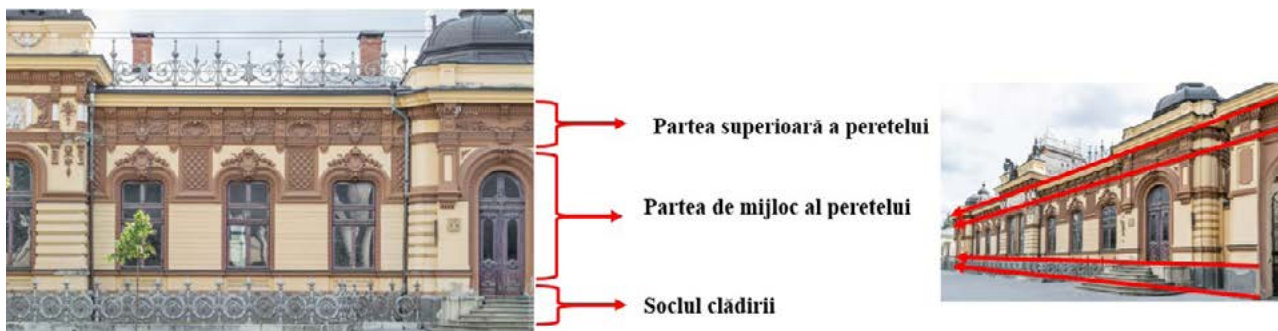
Pereții complexului arhitectonic sunt structurați în registre pe orizontală, astăzi contrastul tonal al fațadei edificiului este format în gamă coloristică nobilă de maro-ciocolată și galben nisipiu, iar în trecut aceasta era zugrăvită toată în nuanțe de galben-pal sau galben rece-gri (**Imaginea 2**).

Imaginea 2. Gamă coloristică fațadă – Vila urbană Vladimir Herța.

Sursa: Vila urbană Vladimir Herța <https://casamare.md/ro/places/arkhitekturnye-pamyatniki/gorodskoi-osobnyak-vladimir-herca>.

Fațada – separare pe suprafețe a peretelui și compoziția ornamentală

Arhitectura fațadei organizată în volume proeminente și concludente conectate în serie se amplifică cu o paletă bogată ornamentală. Fațada vilei este separată în trei registre pe orizontală, unde accentul de relief și cel grafic delimitează fiecare zonă. Partea de jos până la geamuri, soclul clădirii este degajat de detalii, iar paramentul prezintă aspect de zidărie aparentă de piatră cioplită în nuanțe deschise, caracteristică și perioadei renaștentiste. Cele trei părți ale fațadei se separă printr-un brâu cu ornament vegetal în tonuri închise (**Imaginea 3**).

Imaginea 3. Fațadă și grafică separare pe suprafețe ale peretelui – Vila urbană Vladimir Herța.

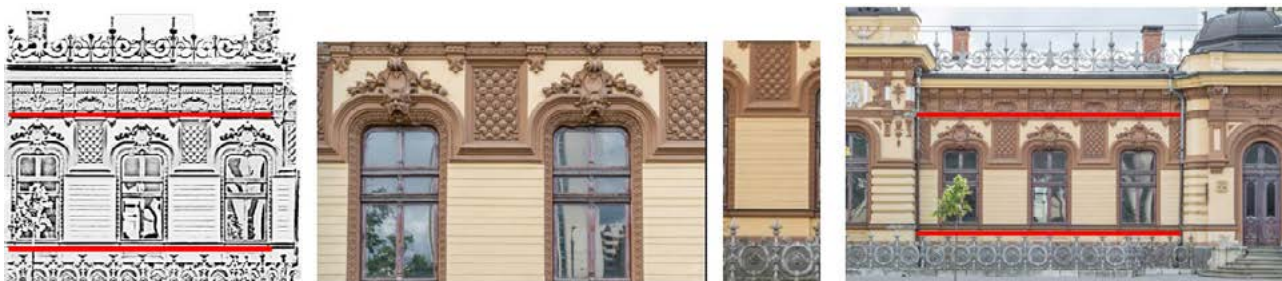
Sursa: fațadă foto și grafică separare pe suprafețe ale peretelui – Vila urbană V. Herța, autor Munteanu Angela.

Partea de mijloc a peretelui fațadei Vilei urbane Vladimir Herța are cea mai mare suprafață, se completează cu opt ferestre alungite și una largă, din două părți, situate în rezalitul central, pe mijlocul fațadei și a portalului profilat.

Separarea soclului edificiului de centrul peretelui se face cu un brâu de mulaj în nuanțe închise de maroniu. Șirul de geamuri simetric amplasate pe imaginea fațadei se separă cu panouri în zidărie aparentă de piatră, iar sus separarea geamurilor se face prin panouri dreptunghiulare cu elemente stilizate de diamant și perle închise într-un chenar decorativ reliefat, cu accent coloristic (*Imaginea 4*) [7, 12].

Încărcătura arhitectonică și ornamentală prin complexitate se atestă pe partea superioară a peretelui Vilei urbane Vladimir Herța. Plinta peretelui pe partea de sus este compusă din mai multe elemente și formează imaginea cornișei complexe, dintr-un denticul și o friză decorativă intersectată de colonete.

Imaginea 4. Fațadă și grafică organizare perete partea de mijloc – Vila urbană Vladimir Herța.

Sursa: fațadă foto și grafică, organizare perete partea de mijloc – Vila urbană V. Herța, autor Munteanu A.

După cornișa liniară de sub acoperiș, denticulul este format din elemente ornamentale în trei nivele, primul mărunț, înfășurat în panglici, mai joi dreptunghiular și cele cu ornamente de ove și vârfuri de săgeți între ele.

Friza decorativă superioară înfășoară ornamental fațada cu secțiuni proporționate completate cu rocaline baroce și cartușe cu festoane. Denticulul și friza sunt străpunse de scurte coloane plate adaptate, iar la capitel cu o cornișă decorată cu frunză de acant, fusul completat cu ornament de piatră de diamant, soclul se termină la fel în frunză de acant, segmentele colonetelor sunt separare cu brâie (*Imaginea 5*) [9, 12].

Imaginea 5. Element fațadă organizare perete partea de sus – Vila urbană Vladimir Herța.

Denticul:

- ornament înfășurat în panglici;
- ornament dreptunghiular;
- ornament în ove;

Friză decorativă:

- cartuș cu festoane de acant;
- ornament scoică cu volum adânc,
- decorat cu acant;

Sursa: fațadă foto și grafică organizare perete partea de sus – Vila urbană V. Herța, autor Munteanu Angela.

Fereastra – deschidere spre exterior

Silueta splendidă a edificiului arhitectonic Vila urbană Vladimir Herța are la fațada centrală mai multe geamuri, dintre care șase geamuri cu formele alungite cu ancadramente din muluri au colțurile superioare rotunjite, iar sub pervazul geamului este un panou liniar înglobat la nivelul fațadei.

Elementul ornamental al geamului așezat pe mijloc este un cartuș baroc cu mascaron cu gura larg deschisă spre vizitator, flancat de două festoane arcuite de lauri. Toate aceste elemente de decor ce completează armonios geamul sunt zugrăvite în nuanțe saturate de maroniu.

Fereastra de formă alungită cu margine rotundă în trei nivele este separată de două traverse, la fiecare a câte două canate separate cu șipcă de colonete cu capiteluri ionice, iar ancadramentul din ornament complex.

Încă un geam situat în rezalitul din partea dreaptă a fațadei monumentului are același caracter al formei alungite cu terminare în arc rotund (*Imaginea 6*) [7].

Imaginea 6. Element fațadă, fereastră – Vila urbană Vladimir Herța.

Cartușul baroc de formă blazonată străpunsă de mascaron, este flancat de festoane arcuite cu frunză de lauri

Fereastra de formă alungită și margine rotundă; trei nivele separate de 2 traverse, la fiecare a câte 2 canate separate cu șipcă de colonete ionice; ancadramentul din ornament complex

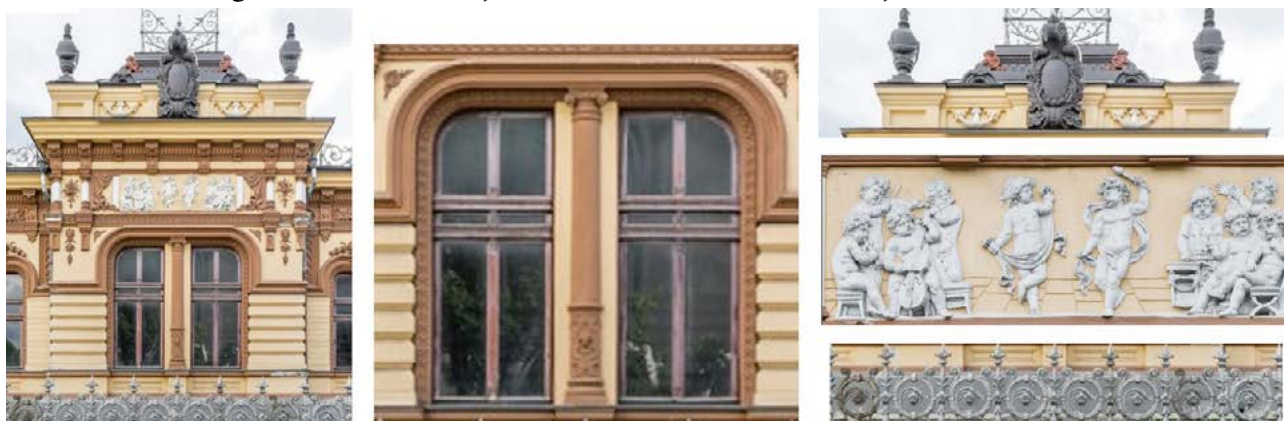

Sursa: foto element fațadă, fereastră – Vila urbană V. Herța, autor Munteanu Angela.

Rezalitul central și două laterale ale fațadei, intrarea

Rezalitul central al monumentului este cel mai bogat ornamentat la fațadă, cu ieșire de la linia planului construcției arhitectonice Vila urbană Vladimir Herța. Partea de acoperiș este încununat de o cupolă cuplată din patru fășii cilindrice, care susține un parapet din metal forjat și fronton elegant. Frontonul imens al rezalitului cu relief liniar completat la mijloc cu un cartuș enorm alungit din fontă neagră și două vase cu relief sub formă de ornamente vegetale pe suprafață. Cupola imensă completată cu două lucarne de forme rotunde și două mascaroane roșii pe nervura, grilajul din fontă gri, decorat cu ornamente alegorice chineze de dragoni străjuiesc acoperișul.

Dominantă reprezentativă și complexă a rezalitului, suprafața peretelui este decorat pe margine cu bosaj în piatră, o fereastră largă din două părți separată de o coloană rotundă cu una adapsată cu capitel ionic și soclu ornamental cu mascaron pe centru. Mai sus peretele se organizează cu un basoreliev teatralizat închis în draperii. Compoziția expusă pe un plan frontal cu podea pavată de plăci, unde grupul de amorași muzicanți este așezat pe scaune, cântând la violoncel și vioară, dansând, asemenea scenelor picturii baroce. Pe margini rezalitul este decorat cu coloane ionice la fus rotund și cartușe alungite cu mascaron. Cornișa și friza superioară este intersectată de coloane plate adapsate la capitel, cornișe mici cu acanturi (*Imaginea 7*) [7, 10].

Imaginea 7. Element fațadă, Vila urbană Vladimir Herța – rezalit central.

Sursa: foto element fațadă, rezalit central – Vila urbană V. Herța, autor Munteanu Angela.

Intrarea în edificiul Vila urbană Vladimir Herța și poarta curții interioare

Intrarea în vilă se face pe scara rotundă în șapte trepte prin ușa de acces, amplasată pe dreapta fațadei, într-un rezalit puțin mai mic față de cel central, care în perioada târzie, până la 2000, avea o copertină deasupra ușii. Intrarea prin ușa dublă din lemn dur este străpunsă de geamul sablat, care pe partea superioară este completată cu două mascaroane de leu în formă robustă, geam completat cu grilaj pe interior.

Tâmplăria istorică extraordinară din lemn a ușii este bogat ornamentată, pe partea de jos cu panourile blazonate, brăzdate de rectilinii cu o friză ce separă geamul ușii delicat cu ornamente pe ambele părți a ușii cu două rozete mari și volute încrustate.

Geamul ușii se termină cu un fronton în formă de arc, împărțit în două secții separate de o coloană ionică și multe detalii încrustate de ornamente fine înfășoară portalul de la intrare în Vila urbană Vladimir Herța (*Imaginea 8*) [1].

Imaginea 8. Element fațadă, Vila urbană Vladimir Herța – intrarea.

Sursa: foto element fațadă, intrarea – Vila urbană V. Herța, autor Munteanu Angela.

Alături de rezalitul cu ușa de intrare este poarta de acces în curtea vilei. Poarta din două uși forjate este o adevărată operă de artă.

Compoziția porții formată din două panouri metalice pe partea de jos, iar partea superioară cu două brațe arcuite se completează cu ornament ajurat, de motive florale și geometrice în compoziție

simetrică ce încorporează volute cu doi dragoni, cu limbi proeminente ca de șarpe, care se privesc reciproc, considerate talismanul casei, protejând astfel proprietarii acesteia.

Toată fațada Vilei urbane Vladimir Herța este împrejmuțată cu bordură decorativă din fontă gri cu volute vegetale unite prin stâlpi subțiri pe vârf de crin stilizat, fiind parte componentă a conceptului arhitectonic (*Imaginea 9*)[7].

Imaginea 9. Element fațadă, Vila urbană Vladimir Herța – poarta, bordură forjată.

Sursa: foto element fațadă, poarta, bordură forjată –Vila urbană V. Herța, autor Munteanu Angela.

Arhitectura spațiului interior – Vila urbană Vladimir Herța

Caracteristica arhitecturii spațiului interior se conturează în monumentul arhitectonic – Vila urbană Vladimir Herța de la Chișinău la începutul secolului, care găzduiește Muzeul de Arte al RSSM (*Imaginea 10*).

Imaginea 10. Interior din Vila urbană Vladimir Herța – Muzeul de Arte al RSSM.

Sursa: Vila urbană Vladimir Herța–interior <https://casamare.md/ro/places/arkhitekturnye-pamyatniki/gorodskoi-osobnyak-vladimir-herca>.

Stilistica interioară eclectică combină elemente de la barocul vienez și ArtNouveau, dar și stilul maur. Această clădire, conectată în epoca sovietică printr-o galerie stilizată cu casa mai austeră la fațadă, casa Kligman, cu coloane și pilaștri, elemente împrumutate din neoclasicism, creează o singură clădire.

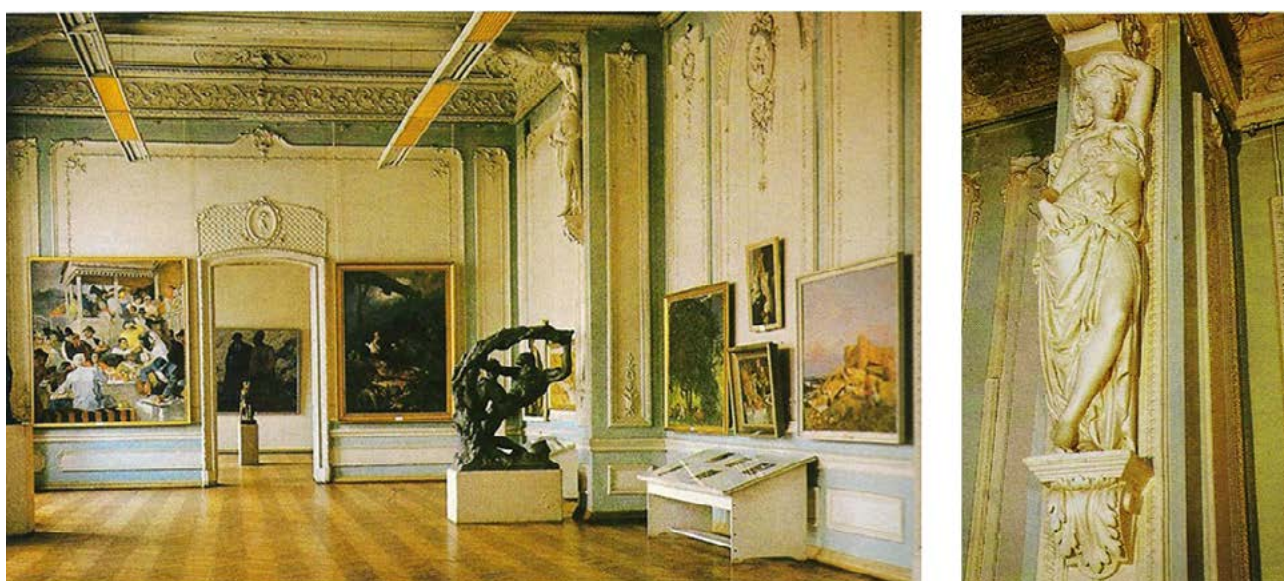
În perioada de independență a Republicii Moldova, Vila urbană Vladimir Herța face parte din cele trei muzee administrate ale Muzeului Național de Arte Plastice, iar din 1989 edificiul este conservat pentru totdeauna și își închide ușile pentru vizitatori.

Astăzi Muzeului Național de Artă al Moldovei își are sediul în clădirea fostului gimnaziu pentru fete fondat de principesa Natalia Dadiani, monument de arhitectură de însemnătate națională, amplasat pe strada 31 august 1989, nr.155 din Chișinău.

Organizarea spațiului interior al Vilei urbane Vladimir Herța se divizează în încăperi mari, spațioase și funcționale, printr-o bogată podoabă decorativă din materiale scumpe, pentru finisajele pereților, tavanelor și pardoselilor din parchet lăcuit în desen geometric [1, 7].

Spațiul interioarelor de dimensiuni ale palatelor baroce, abundă în ornamente din stuc aurit, fresce pe subiecte mitologice și zugrăveli pe tavane și pereți. Atât la exterior cât și interiorul clădirii se completează cu elemente decorative încadrate în panouri pe suprafața peretelui și dadoului. Astfel, compoziția simetrică de pe pereți este formată din trei registre (*Imaginea 11*).

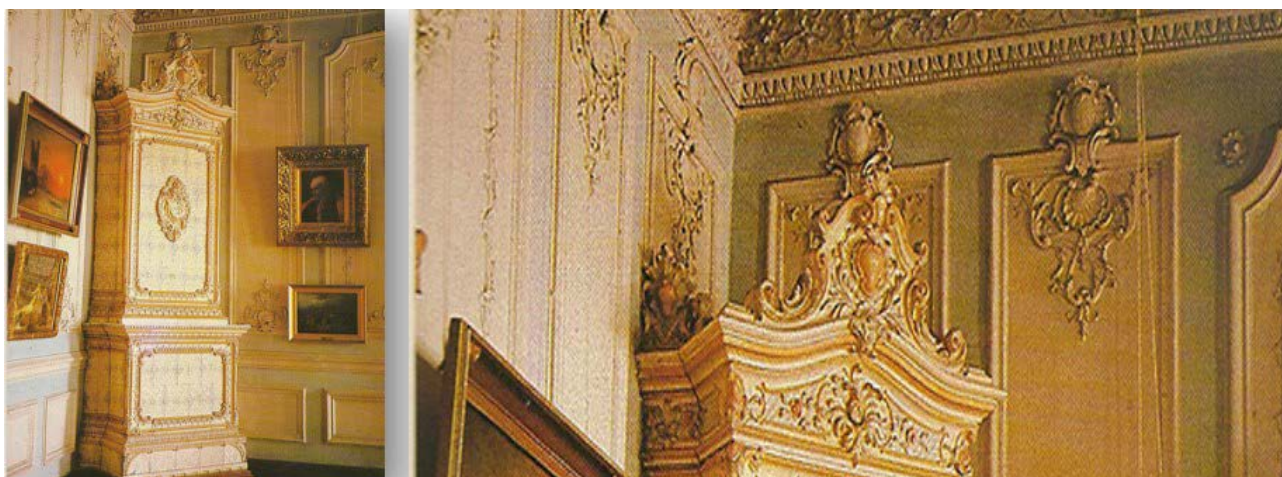
Imaginea 11. Interiorul spațios și boem din Vila urbană Vladimir Herța – Muzeul de Arte al RSSM.

Sursa: Vila urbană Vladimir Herța – interior <https://casamare.md/ro/places/arkhitekturnye-pamyatniki/gorodskoi-osobnyak-vladimir-herca>.

Plinta ornamentală vegetativă de volute împletite în relief adânc al peretelui este formată din câteva elemente ce abundă în nuanțele de alb și auriu al mulurilor. Peretele se completează cu panouri largi și alungite cu colțuri rotunjite, în două chenare decorate cu cunune de flori răsucite, iar mijlocul și opusul se amplasează cu un cartuș cu relief în ramă de frunze de acant, toate pe un fundal de verde-avocado și albastru-cenușiu. Partea de mijloc a peretelui se separă cu un brâu de dadoul completat cu panouri simple alungite orizontal la decorul mulurilor liniare în culori deschise [7, 10].

Trecerile libere între spațiile interioare pune în valoare arcele grinzilor cu colonete adaptate în sculpturi rotunde-bosee de siluete feminine cu picioarele coborâte pe o consolă completată cu frunze de acant și ornamente fine de muluri aurite. În locul ușilor, trecerile libere arcuite pe partea de sus, se completează cu panouri din plasă cu linii oblice cu reliefuri de coșuri cu flori și fructe sau frontoane clasice cu colonete fine cu suprafețe aurite. Confortul termic în interior era asigurat de o sobă de teracotă smălțuită, așezată după principiile baroce la un colț al peretelui, sobă care a fost funcțională tot timpul. Soba-șemineu din interior este bogat completată cu forme zvelte și alungite pe mijloc cu un cartuș în ornament bogat, iar pe partea superioară o plintă înaltă și un cartuș imens flancat de două volute (*Imaginea 12*).

Imaginea 12. Soba solemnă din Vila urbană Vladimir Herța.

Sursa: Vila urbană Vladimir Herța – interior <https://casamare.md/ro/places/arkhitekturnye-pamyatniki/gorodskoi-osobnyak-vladimir-herca>.

Interferența stilistică eclectică din interioarele Vilei urbane Vladimir Herța poate fi citită după fotografiile istorice de la barocul venețian, fin și delicat, elemente ale clasicismului și rococo, dar și interioare într-o paletă succulentă de culori întunecate, într-o stilistică maur, un stil artistic dezvoltat în regatele creștine ale Peninsulei Iberice cu influență musulmană. Totuși, nu dispunem de informații în ce perioadă au fost remodelate aceste spații interioare în stilul maur (**Imaginea 13**) [7].

Imaginea 13. Interferența stilistică maur din Vila urbană Vladimir Herța.

Sursa: Vila urbană Vladimir Herța –interior <https://casamare.md/ro/places/arkhitekturnye-pamyatniki/gorodskoi-osobnyak-vladimir-herca>.

Sclipirea interiorului se completa cu candelabre din cristale și oglinzile imense ce dublau și măreau la propriu spațiul de palat al Vilei urbane Vladimir Herța. Nu avem dovezi despre piesele de mobilier boem în număr mare, completând interioarele vilei urbane.

Astăzi, în secolul XXI, acest frumos monument de arhitectură Vila urbană Vladimir Herța este uitat de autorități, fiind vandalizat, doar unele elemente de muluri pe pereții din interior au mai rămas din trecutul luminos al acestui centru de cultură, care face parte din patrimoniul neamului (**Imaginea 14**).

Imaginea 14. Interioare din Vila urbană Vladimir Herța în anul 2021.

Sursa: foto interioare din Vila urbană Vladimir Herța în anul 2021, autor Munteanu Angela.

Sursa: foto interioarele abandonate din Vila urbană Vladimir Herța în anul 2021, autor Munteanu Angela.

Proiectul de renovare a clădirii vilei demarat în 2005-2009 s-a soldat cu lucrări ineficiente pe bază de proiecte de lucru pe sectoare și lucrări de consolidare și inginerești nefinalizate. Astăzi monumentul istoric, o perlă arhitectonică de valoare istorică – Vila Herța – se mai află în așteptarea de finanțare pentru renovare.

Concluzii

Astfel, mai multe condiționalități politice și financiare conduc deseori la pierderea unor componente culturale, precum este și monumentul de arhitectură și importanță istorică Vila urbană Vladimir Herța, în final se știrbește identitatea și moștenirea culturală a poporului nostru. De aceea, autoritățile publice ale statului trebuie să colaboreze cu diverși specialiști pentru a realiza proiecte calitative în domeniul protejării patrimoniului cultural. Totodată, instituțiile statului sunt obligate să asigure programe pluridisciplinare de formare în politici culturale, protecția, managementul și valorificarea patrimoniului cultural, deoarece Vila urbană Vladimir Herța poate fi renovată, căpătând aspectul de odinioară, care poate redeveni, un simbol cultural al Chișinăului vizitat de băștinași și turiști¹.

Referințe bibliografice

1. KOTLYAREVSKY, N.A. *Materiale pentru biografia lui Gogol N., 1892–1897*. Vol. 1/4. N.V. Gogol în cercul artiștilor. Arhivă Moscova, 1955.
2. GOGOL, N. In: *Wikipedia* [online]: Enciclopedia liberă. 30 mai 2020 [accesat 02 oct. 2021]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Nikolai_Gogol.
3. NESTEROV, T. *Proiect de lege privind protecția patrimoniului*. 2017.
4. Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de Stat (HP nr.1531/1993) [online]. In: *AIRM: Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor*. 25 oct. 2011 [accesat 04 oct. 2021]. Disponibil: <https://airmc.wordpress.com/registru/>.

1 Această lucrare este un rezultat al proiectului științific *Programe postdoctorale pentru anii 2021-2022, prioritate: Provocări societale*, intitulat: *Stilistica morfologică în design interior, arhitectură, arte plastice din Moldova*, cu cifrul 21.00208.8007.11/PD.

5. Perlele arhitecturii naționale [online]. In: *Cvartal imobil*: blog. [accesat 10 octombrie 2021]. Disponibil: <https://cvar-talimobil.md/blog/58-perlele-arhitecturii-nationale>.
6. Monumentele de arhitectură [online]. In: *Moldovenii*. 19.01.2011 [accesat 16 oct. 2021]. Disponibil: <https://www.moldovenii.md/md/section/360>.
7. EFREMOV, D. *Ghid pentru intervenții asupra clădirilor istorice din Chișinău* [online]. Ed. a 3-a. Chișinău: Urban Lab, 2021 [accesat 10 oct. 2021]. Disponibil: https://mc.gov.md/sites/default/files/ghid_chisinau_15.12_web.pdf
8. DUCHER, R. *Caractéristique des Styles*. Paris: Flammarion, 1988. ISBN 2-08-011539-1.
9. CYRIL, M.H. *Dicționar de arhitectură și construcții*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1975.
10. *Bookhttp* [online]. [accesat 16 oct. 2021]. Disponibil: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0073&redirect=true>
11. Categorie: Monumente de arhitectură din Chișinău. In: *Wikipedia* [online]: Enciclopedia liberă. 07 apr. 2021 [accesat 04 oct. 2021]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Categorie:Monumente_de_arhitectur%C4%83_din_Chi%C8%99in%C4%83u.
12. UGO CARUGHI AND MASSIMO VISIONE, TIME FRAMES: *Conservation Policies for Twentieth-Century Architectural Heritage*. 2017.